

Kelényi Béla

„Az adományozó szerencséje növekedjen!” Egy „nagy” imázászló a Labrang kolostorból*

Bethlenfalvy Géza és Kara György emlékének

A kelet-tibeti Amdóban 1709-ben alapított és a gelukpa rendhez tartozó híres Labrang Tasikjil (*bLa brang bkra shis 'khyil*) kolostorból származó nagyméretű fanyomat, amelyet az alábbiakban bemutatok, első pillantásra a tibeti buddhizmus kultúrkörében általánosan ismert, a legfontosabb asztrológiai jelképek rendszerét összefoglaló szerencsehozó amulett, a negatív asztrológiai hatásokat semlegesítő Szidpaho (*srid pa ho*) kibővített változata. Valójában azonban egy ennél jóval bonyolultabb rendszert foglal össze: nemcsak a Szidpaho, hanem a szintén általánosan ismert, a jólét és szerencse gyarapodását elősegítő imázászló, a Szélparipa (*rlung rta*) istenségeit, valamint számos más istenség csoportját is összegző, védelmező körrel és fogadalmi feliratokkal ellátott, a gazdagság, bőség és mindenekelőtt az asztrológiai értelemben vett „szerencse” (*klung rta*) gyarapodását elősegítő ábrázolás, amelynek mind Tibetben, mind Mongóliában több változata is elterjedt. A rendkívül bonyolult, a legkülönbözőbb istenségek csoportjaival zsúfolt labrang-i fanyomat elemzéséhez először azokat az istenség- és jelképcsoportokat kell sorra vennünk, melyek alapján rendszerét kialakították.

A Szidpaho ábrázolásán legfelül a buddhák részvétét, bölcsességét és erejét kifejező Három Oltalmazó (*rigs gsum mgon po*) bódhiszattva, Sadaksarí Lókésvara, Mandzsusrí (akitől a hagyomány szerint az asztrológia tudománya származik) és Vadzsrapáni látható (1. kép). Bal oldalukon az Indiából származó Kálacsakra tantra (melynek asztrológiai elemei révén az 1027-ben kezdődő tibeti időszámítási rendszert bevezették) jelképe, a Hatalmas Tíz (*rnam bcu dbang ldan*) mantrájának tíz egymásba fonódó szótagja; jobb oldalukon pedig egy kilenc részre osztott négyzetben a számnégyzet (lásd alább) istenségeire vonatkozó rövid imaformulák olvashatók. A Szidpaho központi alakja az alattuk

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2022.1.69>

* Köszönöm Gelle Zsókának, hogy a Labrang kolostorból származó fanyomatot rendelkezésemre bocsátotta, és Daniel Berounskýnak, hogy a Rebkongból származó fanyomatot és posztert megosztotta velem.

elhelyezkedő, Mandzsusí megtestesülésének számító Nagy Arany Teknősbéka (*Mahā gser gyi rus sbal*),¹ mely egyben a legfontosabb asztrológiai jelképek csoportjait összegzi. A lángokkal körülvett Teknős páncélján, a legbelső körben van a kilenc részre osztott mágikus számnégyszet (*sme ba dgu*); körülötte egy nyolcszirmú lótuszon láthatók az ősi kínai jóskönyvből, a *Változások könyvéből* (kínai *Yi jing*) származó nyolc trigram (*spar kha brgyad*) megszakított és folyamatos vonalai. A harmadik körben a tizenkét állatövi jegy (*lo skor bcu gnyis*) jelképei találhatók, melyek a tizenkét éves ciklust és a tizenkét hónapot is megjelenítik. A tibeti naptár az éveket hatvanas ciklusokban tartja számon; ennek alapja a Kínából eredő tizenkettes állatöv, melyhez a tibetiek a kínai kozmológia öt elemét rendelték hozzá, ezért a Teknős négy oldala – a föld elemet jelképező köztes irányokkal együtt – az öt elemet (*'byung ba lnga*) is szemlélteti. A teknős farka alatt a nyolc bolygó (*gza' brgyad*) jelképei, két oldalán pedig a Szidpaho gonosz hatásokat elhárító négy pecsétje (*phyag rgya*) látható. Alul kétoldalt még két, minden negatív hatást elhárító (*ngan pa kun thub*) védőkör helyezkedik el.²

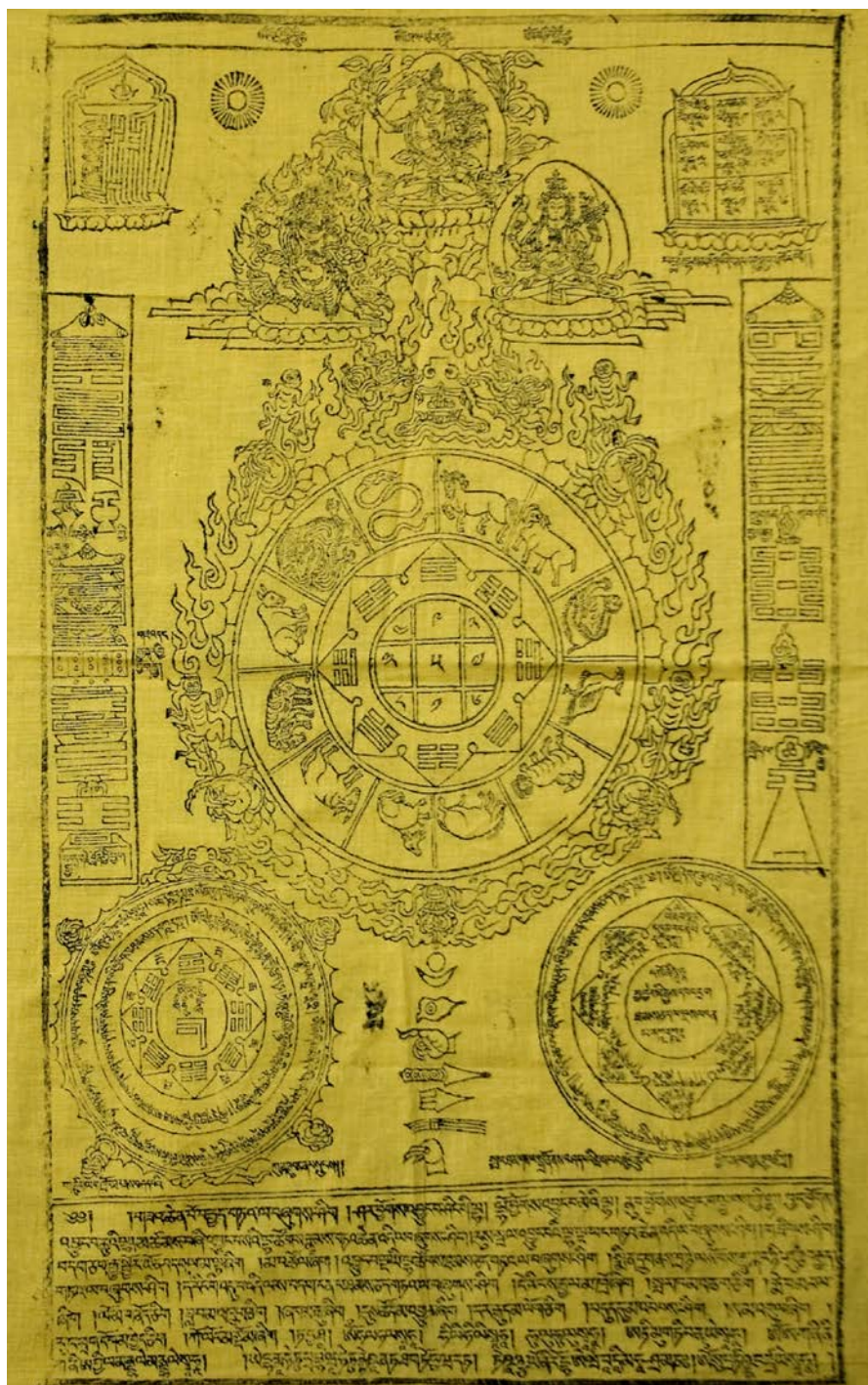
Az előbbieken felsorolt csoportok mindegyike a tibeti asztrológia kínai eredetű változatának (*nag rtsis*) kalkulációiban játszik fontos szerepet, melyeket még az úgynevezett öt személyes erő egészít ki. Központi tagjuk a buddhizmus előtti hiedelmekben gyökerező „lélek” (*bla*), mely az életesszenciát, életenergiát is megjeleníti, s a holdciklusoknak megfelelően mozog a testben.³ A másik négy kategória pedig alapvető szerepet játszik az asztrológiai számításokban: az életerő (*srog*), az egészség, azaz a „test” (*lus*), az anyagi helyzetet és érvényesülést megjelenítő „hatalom” (*dbang thang*), valamint a boldogulást, sikert és szerencsét jelentő „folyóló” (*klung rta*) vagy „szélparipa” (*rlung rta*), mely az összes többi erőt is kiegyensúlyozza.⁴ Ezeknek az elemeknek az állapota azonban folyamatosan, akár napról napra változik, és összefonódik a „szerencse” (*rlung rta*) változásával, azaz növekedésével vagy csökkenésével. A tibeti tudós, Samten Karmay mutatta ki, hogy a tibeti imázászlókon, a Szélparipákon ábrázolt öt állat az ember öt személyes erejét szimbolizálja. Ezek szerint az imázászló négy istensége (*rlung rta lha bzhi*) közül a bal felső sarokban elhelyezkedő Garuda madár az életerő, a jobb felső sarokban látható Sárkány a hatalom,

¹ A Teknősről ld. Béla Kelényi, *The Myth of the Cosmic Turtle According to the Late Astrological Tradition*. In: *Impressions of Bhutan and Tibetan Art. Tibetan Studies III. Proceedings of the Ninth Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Leiden 2000*. Ed. by John Ardussi–Henk Blezer. Leiden–Boston–Köln, 2002, 69–90.

² A Szidpahóról részletesen ld. Kelényi Béla, *A szél-paripa emelkedjék! A tibeti buddhista imázászló kultusza*. Budapest, 2013, 48–55. Mitológiai háttérének összefoglalását ld. Ronit Yoeli-Tlalim, *A Tibetan Image of Divination: Some Contextual Remarks*. In: *Imagining Chinese Medicine*. Ed. by Vivienne Lo–Penelope Barrett. Leiden, 2018, 429–440.

³ Philippe Cornu, *Tibetan Astrology*. Boston–London, 1997, 85–86.

⁴ Míg az imázászló rítusaival kapcsolatos szövegekben a *rlung*, addig az asztrológiai szövegekben általában a *klung* kifejezés szerepel. Erről ld. Kelényi, *A szél-paripa*, 23.

1. kép. Szidpaho. Tibet, 20. század vége. Vásznon, fanyomat. 54,5 × 34,5 cm. Magángyűjtemény, Budapest. Fotó: Balázs Ferenc

2. kép. A föld elemet megjelenítő sárga imazászló, egy ötös imazászló-sorozat legalsó része. Bodnath, Nepál, 20. század vége. Vásznon, fanyomat. 48 × 48 cm. Magángyűjtemény, Budapest. Fotó: Balázs Ferenc

a bal alsó sarokban az Oroszlán a szerencse, a jobb alsó sarokban pedig a Tigris az egészség, míg a középben elhelyezkedő Legjobb Ló (*rta mchog*) a lélek (2. kép).⁵ A Szélparipa tehát olyan kívánságteljesítő erő, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy törekvéseit megvalósítsa. A csökkenő szerencsével rendelkezőknek ezért kell imazászlókat felfűznie a házakra vagy a hegygerincek és a dombok mentén, és ezért kell az ezzel kapcsolatos imák és rituálék recitálását megrendelnie.

Mindennek azért is van jelentősége, mivel nemcsak az imazászlón megjelenő öt állat, hanem a kultuszához szorosan kapcsolódó, a már bemutatott

⁵ Samten G. Karmay, *The Appearance of the Little Black-headed Man*. In: Uő, *The Arrow and the Spindle*. Kathmandu, 1998, 255.

3. kép. Az imazászló erődje. Mongólia, 19–20. század. Vásznon, festett. 19 × 14,5 cm.
Magángyűjtemény, Budapest. Fotó: Kelényi Béla

tizenkettes állatövhez tartozó négy szerencsés év istensége (*lo ba'i rlung rta bzhi* vagy *klung lha sde bzhi*) is kiemelt helyet kapott a fanyomaton. Ezek a Fém-Majom (*lcags spre'u*), a Víz-Disznó (*chu phag*), a Tűz-Kígyó (*me sbrul*) és a Fa-Tigris (*shing stag*), melyek a négy égtájnak is megfelelnek, s mindegyikük alá a zodiákus három-három éve tartozik.⁶ Ezek együttesét a Szélparipa erősítőményét (*rlung rta'i mkhar*) megjelenítő ábrázolások foglalják össze (3. kép).⁷ Központi alakjuk a Mandzsusri megtestesülésének számító, az erősítőmény közepén egy teknősen ülő Kongce Trülgyi Gyalpo (*Kong rtse 'Phrul gyi rgyal po*), Konfuciusz tibeti megfelelője, aki a hagyomány szerint Mandzsusri székhelyén, a kínai Wutaishanon, az Ötcsúcú hegyen tárta fel az asztrológiai rendszert.⁸ Mindezek alapján a Labrang kolostorból származó fanyomat elsősorban úgy értelmezhető, mint egy olyan, az asztrológiai rendszereken alapuló, a szerencsét növelő amulett, mely egyben a Szidpaho és a Szélparipa kultuszában szereplő istenségek ábrázolásainak összegzése is. Valójában ennél jóval többről, egy általánosabb istenségcsoportokat is felvonultató képi együttesről van szó.

A labrangi fanyomathoz hasonló fanyomat- és festményváltozatok

Mongóliából több olyan nagyméretű, vászonra készült fanyomat típusa került elő, amely ugyancsak összegzi a fenti csoportokat, általános szerkezetében pedig a Labrangból származó nyomathoz is nagyon hasonló. Két, különböző dúcrol nyomott példánya megtalálható a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum mongol gyűjteményében, de több magyar és nyugati magángyűjteményben is fellelhető (4. kép).⁹ Legfelül középen Sákjamuni Buddha foglal helyet, alatta a Három Oltalmazó, középen Mandzsusri *bódhiszattvá*val, aki alatt megtestesülése, Kongce látható. Alattuk egy mantrákkal teleírt, lángoló védelmező kör (*bsrung ba'i 'khor lo*), melynek két oldalán különböző jelképek és istenségek ábrázolásai találhatók. Közülük kiemelkedik az Ötcsúcú hegyen (*Ri bo rtse lnga*) lakozó, lovon vágató Migön Karpo (*Mi mgon dkar po*),¹⁰ vele szemben

⁶ Namkhai Norbu, *Drung, Deu and Bön*. Dharamsala, 1997, 70–72.

⁷ A kép típusáról és különböző változatairól ld. Kelényi Béla, A Lungta rítusának ábrázolásai, avagy egy „nyomozás” története. In: *Védelmező istenségek és démonok Mongóliában és Tibetben. Őseink nyomában Belső-Ázsiában*. Szerk. Birtalan Ágnes–Kelényi Béla–Szilágyi Zsolt. Budapest, 2010, 219–239.

⁸ Kongcéről ld. Shen-yu Lin, The Tibetan Image of Confucius. *Revue d'Études Tibétaines* 12 (2007) 105–129.

⁹ Béla Kelényi, „... May They Here Increase! May All Gather Together!” A Woodprint and its Inscriptions from the Mongolian Collection at the Ferenc Hopp Museum of Eastern Asiatic Arts. In: *Ars Decorativa* 21. Szerk. Szilágyi András. Budapest, 2002, 79–102. Ld. még Kelényi, *A szél-paripa*, 81–97. Ilyen fanyomat található az Inga Pan-gyűjteményben is, ld. <https://www.himalayanart.org/items/89774> (2022. július 7.).

¹⁰ Róla ld. René de Nebesky-Wojkowitz, *Oracles and Demons of Tibet*. Kathmandu, 1993, 221.

4. kép. Nagy imazászló. Mongólia, 19–20. század. Vásznon, fanyomat. 109 × 54 cm.
Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, Lt. sz. 70.18. Fotó: Balázs Ferenc

a szarvason lovagló, szárnyas Szélparipa király (*rLung rta'i rgyal po*), alattuk pedig, a fanyomat két szélén a négy szerencsés év istenségei. A védelmező kör alatt, az ábrázolás központi helyén maga a Szélparipa vágtat, nyerge fölött a Kálacsakra jellel, alattuk helyezkedik el a Nagy Arany Teknősbéka, két oldalán a Szidpaho pecsétjeivel, a négy sarokban pedig az imazászló négy istensége. Az ábrázoláson számos egyéb szerencsehozó jelkép is megtalálható, mellettük pedig egy-egy kartusban a velük kapcsolatos felirat, amely nagyban megkönnyíti az egyes figurák értelmezését. Legalul egy hosszú szöveg olvasható, melyből megállapíthatjuk, hogy ezt a képtípust az 5. Dalai Láma (1617–1682) és a 3. Pancsen Láma (1737–1780) egy-egy munkája nyomán állította össze egy Sepe Lodrö (*bZhad pa'i blo gros*) nevű szerzetes.¹¹

A Mongóliából származó fanyomat általános szerkezete egy olyan, meglehetősen ritka festménytípusnak is megfelel, amely ugyanebben a vizuális struktúrában, de tágabb csoportokban mutatja be a rajta ábrázolt istenségeket. Ami a különböző köz- és magángyűteményeket illeti, ilyen mindenekelőtt a New York-i Rubin Museum of Artban levő, ugyancsak szövegekkel ellátott, 18. század végére tehető festmény, melyet Szidpahóként publikáltak.¹² Egy hasonló, jóval több istenséget ábrázoló, ugyancsak szöveggel ellátott, 19–20. századra datált Szidpahót adtak közre a koreai Hahn Kwang-ho gyűjteményben,¹³ de számunkra elsősorban annak a 18–19. századi, asztrológiai képként meghatározott, leírása szerint feltehetően a Labrang kolostorból származó festménynek van jelentősége, melyet majdhogynem közvetlenül meg lehet feleltetni a labrangi fanyomathoz, bár értelmező feliratok egyáltalán nincsenek a képen (5. kép).¹⁴ Legfelül az általános oltalmazó istenségek, középen Sákjamuni, alatta pedig Kongce látható. Felül és alul a Négy Világőr (*'jig rten skyong ba bzhi*) foglal helyet, a felső védelmező kör körül pedig öt sorban különböző istenségek csoportjai találhatók, alattuk kétoldalt kiemelt helyen a már említett Migön Karpo és a Szélparipa király. Ezután a Nagy Arany Teknősbéka következik, két oldalán a Szidpaho pecsétjeivel, alatta a különböző hátszállatokon ülő tizenhárom hadisten (*dgra lha bcu gsum*) sora (lásd alább), legalul a vizeket és a földalatti világot uraló, a kincseket és titkos tanításokat őrző kígyódémonok (*klu*) uralkodóival, a Nyolc Nagy Kígyókirállyal (*klu'i rgyal po chen po brgyad*).¹⁵

¹¹ Kelényi, *A szél-paripa*, 96–97.

¹² Ronit Yoeli-Tlalim, *Medicine, Astrology and Divination*. In: *Bodies in Balance. The Art of Tibetan Medicine*. Ed. by Theresia Hofer. New York, 2014, 101, 5.10. Egy magángyűjteményben található megfelelőjét ld. <https://www.himalayanart.org/items/7785> (2022. július 7.).

¹³ Kimiaki Tanaka–Richard Blurton, *Tibetan Legacy. Paintings from the Hahn Kwang-ho Collection*. London, 2003, o. n., No. 48.

¹⁴ Deborah Ashencan–Gennady Leonov, *Art of Buriatia. Buddhist Icons from Southern Siberia*. London, 1996, 24–25.

¹⁵ Ld. Robert Beer, *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols*. Chicago–London, 2003, 72–74.

5. kép. Asztrológiai festmény. Kelet-Tibet (feltehetően a Labrang kolostorból), 18–19. század.
50 × 35 cm. Ld. Deborah Ashencan–Gennady Leonov, *Art of Buriatia. Buddhist Icons from Southern Siberia*. London, 1996, 25.

Az ábrázolásnak az imazászlóval közös szimbolikáját az is mutatja, hogy négy sarkában a négy szerencsés év istenségei, a Teknősbéka körül az imazászló négy istensége, a kép közepén pedig maga a Szélparipa helyezkedik el. Egy, a festménnyel teljesen megegyező változat az American Museum of Natural Historyban található.¹⁶

A Labrang kolostorból származó fanyomat

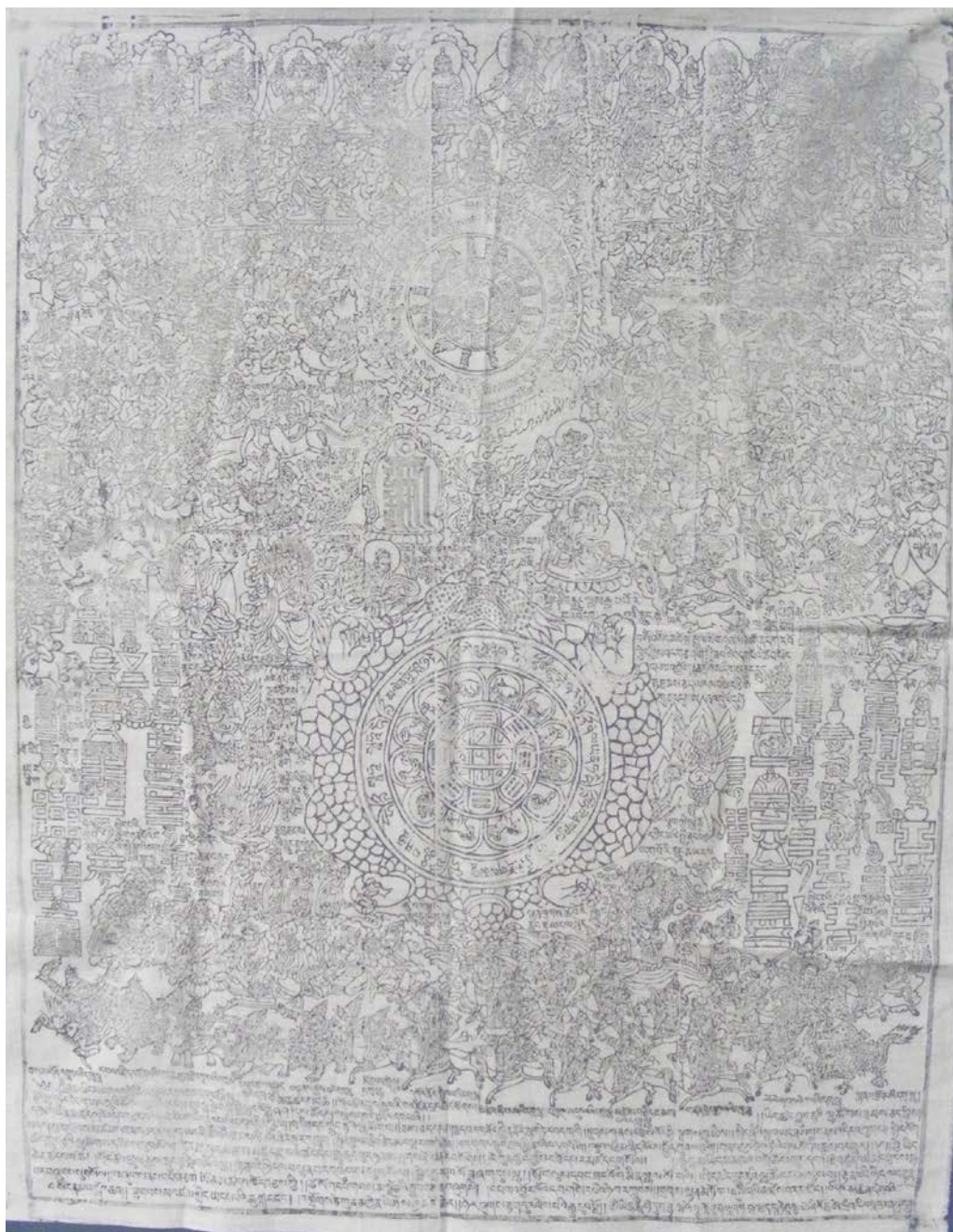
Bár a labrangi fanyomat szerkezete általánosságban megfeleltethető a valószínűleg ugyanonnan származó festménynek, közöttük több kisebb-nagyobb eltérés is megállapítható (6. kép). A fanyomat ábrázolásának tengelyében felül ugyancsak egy koncentrikus körökből álló, szanszkrit mantrákkal teleírt védőkör látható, alatta a Kálacsakra tantra jelképével, mely alatt a Nagy Arany Teknősbéka helyezkedik el, legalul pedig a rendeltetésére vonatkozó hosszú szöveg olvasható. Legfelül itt is az általános oltalmazó istenségeket ábrázolták, a felső kör körül pedig ugyancsak öt sorban helyezkednek el a különböző istencsoportok, alattuk Migön Karpo és a Szélparipa király kiemelésével. Érdekes módon viszont magát a Szélparipát egyáltalán nem ábrázolták a fanyomaton. Az imazászlóval kapcsolatos istenségek ugyancsak a Nagy Arany Teknősbéka körül helyezkednek el, ám némileg különböző módon. Négy oldalán az elemek irányának megfelelően a négy szerencsés év istensége, körülöttük pedig az imazászló négy istensége található, mégpedig meglehetősen szokatlanul: az imazászló felső részén elhelyezkedő Garuda és Sárkány itt alul, az Oroszlán és a Tigris pedig felettük kapott helyet. Alattuk a Nyolc Nagy Kígyókirály, legalul pedig a különböző hátasállatokon ülő hadistenek két tizenhármassal látható. Az ábrázolt istenségeket kísérő feliratokban kiemelt szerepet kap a fanyomatot felajánló, adományozó személy (*shyin pa'i bdag po*),¹⁷ akinek – valamint családjának és környezetének – a megszólitott istenségek biztosítják a gazdagságot, jólétet, továbbá az életerőt, egészséget és hatalmat egyesítő, azokat kiegyensúlyozó szerencsét (*rlung rta*).¹⁸

Nézzük most már elhelyezkedésük szerint a fanyomat feliratai alapján azonosított istenségeket. A legfelső sorban középen Sákjamuni Buddha, bal oldalán a Három Oltalmazó (Mandzsusri, Sadaksari Lókésvara és Vadzsrapáni), jobb oldalán Padmaszambhava és a Hosszú Élet Három Istensége (*tshe lha rnam gsum*), Szitatára, Amitájusz és Usnisavidzsaja látható. A sor két szélét a Négy

¹⁶ Ld. <https://www.himalayanart.org/items/94149> (2022. július 7.).

¹⁷ Az adományozó szerepköréről ld. David Seyfort Ruegg, The Preceptor–Donor Relation in Thirteenth-Century Tibetan Society and Polity: Its Inner Asian Precursors and Indian Models. In: *The Tibetan History Reader*. Ed. by Gray Tuttle–Kurtis R. Schaeffer. New York, 2013, 211–232.

¹⁸ Ld. erről Cornu, i. m., 87–88.

6. kép. Nagy imazászló. Kelet-Tibet, 20. század vége. Váson, fanyomat. 86 × 66 cm.
Magángyűjtemény, Budapest. Fotó: Sulyok Miklós

Világör vagy a Négy Nagy Király (*rgyal chen bzhi*) zárja: a bal oldalon Virúdhaka és Dhritarástra, a jobb oldalon Virúpákpa és Vaisravana.

A második sorban középén egy nehezen meghatározható hátasállaton (talán teknősn?) ülő kis méretű istenség minden valószínűség szerint Kongce. Két oldalán kilenc, felemelt jobb kezükben különböző attribútumokat tartó, balra kilépő tartásban álló istenség sora, a Kilenc Nagy Vezér (*ded dpon chen po dgu*) áll, női párjukat ölelő, úgynevezett atya–anya (*yab yum*) pózban. A kilences csoport jobb és bal oldali felirata ugyanaz: „A Kilenc Nagy Vezér révén az adományozó szerencséje növekedjen!”¹⁹ Bár eredetüket eddig nem sikerült kideríteni, a csoport feltehetően a kígyódémonok (*klu*) védelmezőjével, Vadzsrapánival lehet összefüggésben, mivel ikonográfiai megjelenítésük hasonló az övéhez, és a sor jobb szélén a kígyók ellenfele, a mitikus Garuda madár (*khyung*) látható.²⁰

A harmadik sor közepét a koncentrikus körökből álló lángoló védelmező kör foglalja el. Középpontjában a nepáli *randzsaná* írás tibeti változatával, a *lancával* (*lan tsha*) írott *óm* szótag, körülötte a Szidpaho pecsétjeinek mantarája,²¹ az azt körülvevő nyolc szirmú lótuszon pedig egy-egy *lanca* írásos szótag. A szirmok körül a kettős vadzsra–küllök között kettésével helyezkednek el a Nyolc Szerencsés Jelkép (*bkra shis brtags brgyad*) ábrázolásai, a legkülső körben pedig két sorban egy szanszkrit nyelvű *dháraní* és különböző istenségek mantrái olvashatók.²² A kör két oldalán a harmadik sorban egy-egy nyolcas csoportozat azonosítható. A bal oldalon különböző hátasállatokon lovagló hét istenség található a Nyolc Nagy Istenség (*lha chen brgyad*) közül;²³ a hat arcú Kumára csak részben fért ki. A csoport felirata: „A Nyolc Nagy Istenség révén az adományozó szerencséje növekedjen!”²⁴ A jobb oldalon ülő nyolc emberi alak a Nyolc Nagy Bolygó (*gza' chen brgyad*) megtestesülése,²⁵ feliratuk: „A Nyolc Nagy Bolygó révén az adományozó szerencséje növekedjen!”²⁶

¹⁹ A jobb oldali felirat: *ded dpon chen po dgu bdag sbyin bdag po'i rlung rta yar bskyed cig /*. A bal oldali felirat: *ded dpon chen po dgu bdag sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la skyed cig /*

²⁰ Ld. Beer, i. m., 74–77.

²¹ *óm akanini kana ábhila mandala mantralé szvává*. Ld. Kelényi Béla, A jószerecsse kultusza. In: *Démonok és megmentők. Népi vallásosság a tibeti és mongol buddhizmusban*. Szerk. Kelényi Béla. Budapest, 2003, 60/18. jegyzet.

²² A külső sorban: a Prátítya-szamutpáda *dháraní* (ld. a 72. jegyzetet), valamint Mandzsusri Avalókitésvara, Vadzsrapáni és Sákjamuni mantrája; a belső sorban: Usnisavidzsajá, Szitatára és Padmaszambhava mantrája, valamint a buddhák aktivitási síkjait jelképező három támasz (*rten gsum*), a megvilágosodott Test, Beszéd és Tudat mantrái (*óm áh hüm*).

²³ Siva (*dBang phyug*), Indra (*brGya byin*), Brahmá (*Tshangs pa*), Visnu (*Khyab 'jug*), Kámésvara (*'Dod pa'i dbang phyug*), Ganapati (*Tshogs bdag*), Bringiriti (*Bhring gi ri ti*), Kumára (*gZhon nu gdong drug*).

²⁴ *lha chen po'i brgyad [kyis] sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la skyed cig /*

²⁵ Vörös Nap (*Nyi ma dmar po*), fehér Hold (*Zla ba dkar po*), vörös Mars (*Mig dmar dmar po*), sárga Merkúr (*Lhag pa ser po*), fehér Jupiter (*Phur bu dkar po*), fehér Vénusz (*Pa sangs dkar po*), fekete Szaturnusz (*sPen pa nag po*) és a felszálló holdcsomópont, Ráhu (*sGra gcan nag po*).

²⁶ *gza' chen po'i brgyad kyis bdag sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la skyed cig /*

A negyedik és az ötödik sorban a különböző állatokon lovagló emberi alakok hetes csoportjaira osztva, az indiai típusú asztrológiában (*dkar rtsis*) szerepet játszó huszonnyolc holdház (*rgyu skar nyi shu rtsa brgyad*) látható. A negyedik sorban baloldalt a Hét Keleti Holdház (*shar skar bdun*)²⁷ istenségei, feliratuk: „A Hét Keleti Holdház révén az adományozó szerencséje növekedjen! Mind összegyűljetek, mind gyűljetek, gyűljetek, *hó!*”²⁸ A jobb oldalon a Hét Déli Holdház (*lho skar bdun*)²⁹ istenségei, feliratuk: „A Hét Déli Holdház révén az adományozó szerencséje növekedjen!”³⁰ Az ötödik sorban baloldalt a Hét Nyugati Holdház (*nub skar bdun*)³¹ istenségei, feliratuk: „A Hét Nyugati Holdház révén az adományozó szerencséje növekedjen! Mind összegyűljetek, mind gyűljetek, gyűljetek, *hó!*”³² A jobb oldalon a Hét Északi Holdház (*byang skar bdun*)³³ istenségei, feliratuk: „A Hét Északi Holdház révén az adományozó szerencséje növekedjen!”³⁴

A hatodik sor közepén a Kálacsakra tantrát jelképező Hatalmas Tíz jele látható. Bal és jobb oldalán, két ötös csoportban a különböző állatokon lovagló Tíz Irány Védelmezői (*phyogs skyong bcu*)³⁵ foglalnak helyet, feliratuk: „A Tíz Irány Védelmezői révén az adományozó élettartama, dicsősége, hírneve, gazdagsága és szerencséje növekedjen!”³⁶ A jobb oldali öt irányvédelmező alatt még egy felirat olvasható: „A szerencse növekedjen, *szváhá!*”³⁷

Alattuk, a hetedik sorban, a Teknős fejénél bal oldalon három figura különböztethető meg. Kívül egy emberi alak ül lótusztrónon, fején diadém, felemelt bal kezében nyílvevő, jobb kezében kincses váza; ő nem más, mint az Amdóban levő legszentebb hegység, a Magyal Pomra (*rMa rgyal spom ra*), más néven Amnye Macszen (*A myes rma chen*) istensége. Alakja itt azért is érdekes, mert

²⁷ Pleiades (*sMin drug*), Aldebaran (*sNar ma*), Lambda Orionis (*mGo*), Alpha Orionis (*Lag*), Beta Geminorum (*Nabs so*), Delta Cancr (*rGyal*), Alpha Hydrae (*sKag*).

²⁸ *shar skar bdun kyis bdag sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig / kun 'dus sarba 'du 'du hó /*

²⁹ Regulus (*mChu*), Delta Leonis (*Gre*), Beta Leonis (*dBo*), Delta Corvi (*Me bzhi*), Spica Virginis (*Nag pa*), Arcturus (*Sa ri*), Alpha Librae (*Sa ga*).

³⁰ *lho skar bdun gyi(s) sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig /*

³¹ Delta Scorpio (*Lha mtshams*), Antares (*sNron*), Lambda Scorpii (*sNrubs*), Delta Sagittarii (*Chu stod*), Sigma Sagittarii (*Chu smad*), Alpha Aquilae (*Gro bzhi*), Csisin (*Byi bzhi*).

³² *nub skar bdun gyis [bdag] sbyin pa'i [bdag po'i] rlung rta [yar la] bskyed cig kun 'dus sarba 'du 'du hó /*

³³ Lambda Aquarii (*Mon gre*), Beta Delphini (*Mon gru*), Alpha Pegasi (*Khrums stod*), Gama Pegasi (*Khrums smad*), Zeta Piscium (*Nam gru*), Beta Arietis (*Tha skar*), 35 Arietis (*Bra nye*).

³⁴ *byang skar bdun gyis bdag sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la skyed cig /*

³⁵ Brahmá (*Tsang pa*), Indra (*brGya byin*), Agni (*Me lha*), Jama (*gShin rje*), Ráksasza (*Srin po*), Varuna (*Chu lha*), Váju (*rLung lha*), Jaksa (*gNod sbyin*), Ísána (*dBang ldan*), Bhúmipati (*Sa'i lha mo*).

³⁶ *phyogs skyongs bcu pa'i bdag sbyin pa'i tshe bsod dpal snyan grags 'byor rlung rta yar skyed /*

³⁷ *rlung rta dar bar mdzod cig svā hā /*

általában lovon ülve, kezében lándzsával s különleges, zászlókkal ellátott sisakkal ábrázolják. Ábrázolása egyben arra is utal, hogy a nyomat Kelet-Tibetben készült; felirata: „Magyal Pomra és istenségei révén a szerencse növekedjen!”³⁸ Mellette Mahákála egyik ritka, főként a nyingma rendnél népszerű megjelenési formája, Bhagavat Mahákála (*mGon po legs ldan*), felemelt jobb kezében bot, bal kezében koponyacsésze; felirata: „Gönpo Lekden, átlalatok az adományozó szerencséje növekedjen!”³⁹ A következő alak a Kálacsakra jel alatt, közvetlenül a Nagy Arany Teknősbéka fejénél Kongce Trülgyi Gyalpo, mellette a felirat: „Kongce Trülgyi Gyalpo révén az adományozó szerencséje növekedjen!”⁴⁰ Újbóli ábrázolása azért is különös, mivel hiányzik alóla hátasállata, a teknősbéka. Ez talán azzal magyarázható, hogy szinte közvetlenül a Nagy Arany Teknősbékával érintkezve helyezték el a fanyomaton.

A Teknős fejénél, a jobb oldalon, belül két – a Nyolc Nagy Istenség és a Tíz Irány Védelmezői között már szereplő – istenség ül lótusztrónon: felül a kezében kagylót tartó Indra, alatta pedig a kereket tartó Brahmá. Feliratuk: „A három-ezernyi [világrendszer] uraló Brahmá és Indra révén a szerencse növekedjen! Mind összegyűljetek, mind gyűljetek, gyűljetek, *hó!*”⁴¹ Mellettük a lovon vágató, felemelt jobb kezében lándzsát, bal kezében pányvát tartó páncélos istenség, Migön Karpo; feliratának szövege: „*Szvo szvo!* Az istenek győzedelmek! Migön Karpo *nyen* révén nekünk, az adományozóknak élettartamunk, erényeink, gazdagságunk, hírnevünk, leszármazottaink és szerencsénk mind növekedjen! Mind összegyűljetek, mind gyűljetek, gyűljetek, *hó!*”⁴² Mellette a jobb szélén helyezkedik el az eredetileg szarvason (itt inkább özön) lovagló Szélparipa király, felirata: „A Szélparipa király révén az adományozó [szerencséje] növekedjen!”⁴³

A Nagy Arany Teknősbéka körül helyezkednek el a Szélparipával kapcsolatos istenségek. A hetedik sor bal oldali szélén az Oroszlán, felirata: „Az oroszlánhoz hasonlóan [az adományozó] hatalmának szerencséje növekedjen!”⁴⁴ A jobb oldali szélén a Tigris, felirata: „A tigrishez hasonlóan az adományozó szerencséje növekedjen!”⁴⁵ A Teknősbéka bal oldali lábánál helyezkedik el az imazászlók bal felső sarkában látható Garuda; két oldalán a felirata: „Minden Garudához

³⁸ *rMa rgyal sPom ra lha tshogs rnam rlung rta skyed cig (/)*

³⁹ *mGon po legs ldan thsogs kyi khyed rnam kyi[s] sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la skyed cig (/)*

⁴⁰ *Kong rtse 'phrul gyi rgyal po khyed kyi[s] sbyin pa'i bdag po rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁴¹ *stong gsum bdag po'i Tshangs pa rgyal [=brGya] byin gyi[s] rlung rta yar la bskyed cig (/) kun 'dus sarba 'du 'du ho /*

⁴² *bsvo bsvo che bo lha rgyal lo (/) gnyan Mo [Mi] mgon dkar po khyed kyi[s] bdag cag gi sbyin pa'i bdag po'i tshe bsod dpal 'byor snyan grags rigs rgyud rlung rta thams cad yar la bskyed cig kun 'dus sarba 'du 'du ho //*

⁴³ *rlung lhas rgyal po'i khyed kyi[s] sbyin skyed cig /*

⁴⁴ *seng ge lta bu'i stobs dang ldan pa'i rlung rta yar la skyed cig /*

⁴⁵ *rgya stag lta bu sbyin bdag po'i rlung rta skyed cig /*

hasonló révén az adományozó szerencsége növekedjen!⁴⁶ A jobb oldalon pedig a Sárkány: „A nagy hírnevű türkizkék sárkányhoz hasonlóan [az adományozó] szerencsége növekedjen!”⁴⁷ A Teknősbéka tűz elemet megjelenítő feje fölött a kígyón lovagló Tűz-kígyó év istensége látható, felirata: „A Tűz-istennő, Thapszaja révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁴⁸ Jobb oldalán a fém elemet megjelenítő, majmon lovagló Fém-Majom év istensége, felirata: „A Fém-istennő, Csingma révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁴⁹ Bal oldalán a fa elemet megjelenítő, tigrisen lovagló Fa-Tigris év istensége, felirata: „A Fa-istennő révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁵⁰ Végül farka alatt a víz elemet megjelenítő, disznón lovagló Víz-Disznó év istennője, felirata: „A Víz-istennő révén a szerencse növekedjen!”⁵¹

A Teknős két oldalán helyezkednek el a Szidpaho pecsétjei. A bal oldali pecsétek felirata: „*He he!* A Szidpaho pecsétjeinek istenségei révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁵² A pecsétek fölött, a bal szélén a Négy Egyetértő Barát (*mithun pa spun bzhi*), az elefánt, rajta a majom, a nyúl és a madár képe látható.⁵³ Feliratuk: „A Négy Egyetértő Barát révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁵⁴ A jobb oldali pecsétek felirata: „A Szidpaho pecsétjének *nyenje* révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁵⁵ Közöttük láthatók a Nyolc Nagy Bolygó jelképei is.

A Teknős alatt, a nyolcadik sorban kétoldalt a Nyolc Nagy Kígyókirály helyezkedik el, feliratuk: „A Nyolc Kígyókirály révén az adományozó szerencsége növekedjen!”⁵⁶ A kilencedik sorban jobboldalt tizenhárom különböző istenség látható, akiket felirat híján nem lehet azonosítani. Végül a legalsó, tizedik sorban az őshonos tibeti harcos szellemek, a hadistenségek egyik különleges, tizenhármass csoportja (*dgra lha bcu gsum*) található,⁵⁷ alattuk a neveik is fel vannak sorolva: „Kívánságokat Teljesítő Hadisten, Nemes Ragyogású Had-

⁴⁶ *bya khyung lta bu thams cad kyiis gnod pa'i [=bdag pa'i?] rlung rta bskyed cig (/)*

⁴⁷ *g.yu 'brug lta bu'i snyan grags che ba'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁴⁸ *me yis lha mo Thab bza'yas kyi[s] sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁴⁹ *lcag gyi lha mo dbying ma'i sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁵⁰ *shing gi lha mo'i sbyin pa'i bdag pa'i rlung rta yar la skyed cig (/)*

⁵¹ *chu ba'i lha mo rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁵² *he he srid pa'i phyag rgya gnyan po'i de lhas la (sic!) sbyin pa'i bdag pa'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁵³ Ld. Beer, i. m., 51–52.

⁵⁴ *mithun pa spun bzhi gyi[s] sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁵⁵ *srid pa'i phyag rgya gnyan po'i 'di ldis shig ['di rnams kyiis?] sbyin pa'i bdag po'i rlung rta yar la bskyed cig (/)*

⁵⁶ *klu chen brgyad kyi[s] sbyin pa'i bdag pa'i rlung rta yar la skyed cig*

⁵⁷ Ezt a tizenhármass csoportot és az égtájak szerinti elhelyezkedésüket – nem teljesen ugyanabban a sorrendben – egy tibeti szöveg alapján közli Snying bo rgyal–R. Solomon Rino, *Deity Men. Reg Gong Tibetan Trance Mediums in Transition*. (Asian Highlands Perspectives, 3.) H. n., 2008, 99–100/211. jegyzet.

isten, Mindenki által Tisztelt Hadisten, Bátorságot és Erőt Növelő Hadisten, Tanítást Kiterjesztő Hadisten, Népszerűséget Gyarapító Hadisten, Javakat Gyarapító Hadisten, Életet Meghosszabbító Hadisten, Ellenséget Legyőző Hadisten, Szépséges, Hatalmas és Fenséges Hadisten, Ártókat Legyőző Hadisten, Jó Termést Gyarapító Hadisten, Hírnevet Hozó Hadisten.”⁵⁸

A fanyomat alján olvasható felajánlási szövegben kiemelt szerepet kap Mandzsusrí, akitől az asztrológia tudományát eredeztetik,⁵⁹ valamint megtestesülése, Kongce, illetve a jólétet és bőséget előidéző istenségek. Az invokáció ugyancsak megnevezi az irányvédő istenségek közül az ábrázoláson külön is kiemelt Indrát és Brahmát, valamint a kínai eredetű asztrológia legfontosabb, a Szidpaho által is összefoglalt egységeit, az évet, a hónapot, a napot és az órákat stb., mivel a felajánlási rituálé végrehajtásának iránya és ideje is fontos a sikerhez. Rajtuk kívül az imázászlóhoz, a Szélparipához kapcsolódó istenségek kapnak kiemelt szerepet, hogy a „szerencse” ereje mozgásba lendüljön, és elősegítse a többi személyes erő kifejlődését, amely az adományozó személy jólétében fejeződik ki.

Kye! Láma, védelmező istenség, dákiní,⁶⁰ tanvédő istenségek,
Mandzsusrí, nagy Vadzsra-istenség (Indra), nagy Brahmá,
Kongce Trülgyel, tudásörzők, bölcsek,
gazdagságistenségek, kincsörző és szerencseistenségek,
a négy szerencsés év istenségei, számok, trigramok, évek, hónapok, napok,
órák, valamint az élettartam, az egészség, az életerő, a hatalom
és a hírneves⁶¹ imázászló minden istensége révén

⁵⁸ *bsam don 'grub pa'i dgra lha / dba' [=dpal] brjid btsun pa'i dgra lha / kun gyi [=gyis] bkur ba'i dgra lha / dba' [=dpa'] rtsal bskyed pa'i dgra lha / bsnyan [=bstan] pa rgyas pa'i dgra lha / mi grangs spel ba'i dgra lha / 'kor [=dkor] nor spel ba'i dgra lha / mi tshe bsrings ba'i dgra lha // dgra sdang [=sdang dgra] 'dul ba'i dgra lha / mdzes brjid rngams pa'i dgra lha / gnod byed rgyal ba'i dgra lha / lo legs 'phel ba'i dgra lha / snyan pa thob pa'i dgra lha /*

⁵⁹ Cornu, i. m., 30–31.

⁶⁰ A tantrikus gyakorlatban a Három Drágakőhöz (*dkon mchog gsum*), azaz a Buddhához, a Tanhoz és a Közösséghez való hagyományos oltalomért folyamodás megváltozik. A Buddhát a megvilágosodottnak tekintett mester (*bla ma*) jeleníti meg, akitől a tanítvány a kiválasztott védelmező istenség (*yi dam*) beavatását kapja. A Tan a védelmező istenségnek felel meg, a Közösség pedig az istenség női párjának (*mkha' 'gro ma*), aki a gyakorlót ösztönzi a tanításokat összegző védelmező istenség alakjának megjelenítésében. Ld. erről Kelényi Béla, A kép „köztes léte” az indo-tibeti buddhizmusban. In: *A kép – sokféle nézetben*. Szerk. Bálint Csanád. Budapest, 2014, 92.

⁶¹ A szótárakban nem található, a szövegben többször az imázászló (*rlung rta*) jelzőjeként előforduló, 'hírneves'-nek fordított tibeti kifejezés (*yd tshang*) jelentése nem egyértelmű, itt Gyurme Dorje megoldását („reputation”) követtem. Ld. Gyurme Dorje, *Tibetan Elemental Divination Paintings. Illuminated Manuscripts from The White Beryl of Sangs-rgyas rGya-mtsho with the Moonbeams Treatise of Lo-chen Dharmaśrī*. London, 2001, 159.

nekünk, az adományozónak és családjának
a most összegyűlt jólét áldását adományozátok!⁶²

A magam és az imazászló minden istenségének,
különösen pedig Kuvérának és Vaisravanának⁶³
szívéből kilövellő fényhorgok révén
a szanszára és nirvána minden gazdagsága ide idéződjön,
az összes felső, alsó, köztes, fő- és mellékirányból,
minden gazdagság a napsugárhoz hasonlóan ragyogjon,
felhőként takarjon be, és esőként zuhogjon,
úgy a magam, mint a szertartási anyagokat adományozó
testébe olvadjon, hogy minden gazdagság betöltsön,
erre a helyre összegyűljön, és a jólét kiterjedjen!⁶⁴

Kye! Hírneves imazászló istenségei, legyetek kegyesek!
A rituális tárgyak, fogadalmi tárgyak és áldozati anyagok [felajánlása]
révén a bűnök,
az önteltség, a góg, a hibák, a szennyezettség és mind az összes
többi megbocsátásáért könyörgök!⁶⁵

Húm! Láma, védelmező istenség, dákiní, tanvédő istenségek,
tiszteletreméltó Mandzsughósa, Nagy Istenség (Indra) és nagy Brahmá,
Kongce Trülgyel és a négy szerencsés év istenségei,
könyörgök, hogy örökké ebben a támaszban lakozzatok!⁶⁶

⁶² *kye bla ma yi dam mkha' 'gro chos srung dang // 'Jam dpal rDo rje lha chen Tshangs pa che // Kong rtse 'phrul rgyal rig 'dzin drang srong tshogs // nor lha gter bdag g.yang lha'i tshogs rnams dang // klung lha sde bzhi sme spar lo zla zhag // dus tshod srog lus dbang thang la dbang ba'i // yid tshang klung rta'i lha tshogs thams cad kyis // [b]dag cag yon mchod 'khor dang bcas pa la // de ring g.yang du 'du ba'i bka' 'drin stsol //*

⁶³ A szöveg a gazdagságisteneket ebben a formában nevezi meg: Kuvéra (*gNod sbyin nor lha*), Vaisravana (*gTer bdag*).

⁶⁴ *bdag dang klung rta'i lha tshogs thams cad dang // khyad par gnod sbyin nor lha gter bdag gi // thugs ka nas 'phros 'od kyis lcags kyu yis // srid zhi'i phyug yang thams gnas 'dir bkugs // steng 'og bar gsum phyogs mtshams thams cad nas // g.yang gi tshogs rnams nyi ma'i zer ltar 'khyug // sprin ltar bthib [= 'thib] cing char ltar bab te byon // bdag dang sgrub rdzas sbyin ba'i bdag po yi // lus la thim zhing longs spyod kun la khyab // gnas su 'khyil te legs tshogs rgyas par gyur //*

⁶⁵ *kye yid tshang klung rta'i lha tshogs dgongs su gsol // rten rdzas dam rdzas mchod rdzas mtshang dang // rgyu chung phud nyams slags rtsog skor ba sogs // de kun khyod kyis bzod par mdzad du gsol //*

⁶⁶ *hūm bla ma yi dam mkha' 'gro chos srung dang // rje btsun 'Jam dbyangs lha chen Tshangs pa che // Kong tse 'phrul rgyal rlung rta sde bzhi'i lha // rten 'di nyid la bstan [=brtan] bar bzhugs su gsol //*

Számok, trigramok, évek, hónapok, napok, órák istenségei,
az élettartam, az egészség, az életerő, az Akanistha⁶⁷ istenei és a többi,
a hírneves imazászló istenségei maradéktalanul mind,
könyörgők, hogy örökké ebben a támaszban lakozzatok!⁶⁸

Tartózkodásotok során nekünk, az adományozónak és családjának
élettartama, életerje a Kivánságteljesítő fa gyökereként állandósuljon,
s a jólét arany szirmaival teljesen beborítva
a hírnév szépséges remegő virágává váljon!⁶⁹

Ezen megjelenítés erényének érdeme, mint a Gangesz vize,
a legtisztább szándékkal, az egész világ vizével
vegyüljön, a mindentudás bölcsességének nagy tengerében
teljesen feloldódjon, és egyre növekvő gazdagsággá váljon!⁷⁰

A szöveget végül az úgynevezett Pratítja-szamutpáda *dhāraṇī*⁷¹ zárja, melyet
legtöbbször a felszenteléseknél recitálnak, és felírják a *thang*kák hátoldalára is:
„Minden dolog okból származik; a Tathágata kifejtette az okokat és megszünte-
tésüket is. Ez a nagy aszkéta tanítása.”⁷²

További párhuzamok

A labrangi fanyomattal teljesen azonos, de egy festmény alapján készült,
nagy méretű ofszetnyomatként sokszorosított posztert gyűjtött a Labrang kolos-
torban a cseh tibetológus, Daniel Berounský, aki ezt röviden összefoglalta és
be is mutatta a Szélparipáról szóló cikkében (7. kép).⁷³ Az ugyancsak amdói

⁶⁷ Vadzsradhara *ádibuddha* tiszta földje, a „legmagasabb” (*’og min*) a formavilág birodalmi közül.

⁶⁸ *sme ba spar kha lo zla zhag dus lha // srog lus dbang thang ’og min lha la sogs // yid tshang rlung rta’i lha tshogs ma lus pa // rten la ’di nyid la brtan bar bzhugs su gsol //*

⁶⁹ *bzhugs nas bdag cag yon mcod ’khor bcas kyi // tshe s(r)og dpag bsam ljon pa’i rgyal [=rtsa ba] brtan bzhugs // dpal ’byor lo ’dab gser pa’i nye bar klubs // grags snyan me tog ’jum pa’i mdzes bar mdzod //*

⁷⁰ *’di’i mtshon dge ba’i bsod nam(s) gangga’i chab // lhag bsam ’dzam gling yangs pa’i chu glung dang // ’grog te kun mkhyen ye shes rgya mtsho cher // nyer zhugs rtag tu ’phel pa’i rgyu ru bsngo //*

⁷¹ A feltételektől függő keletkezésről (szanszkritul *pratitja-szamutpada*) ld. Andrew Skilton, *A buddhizmus rövid története*. Budapest, 1997, 27–28.

⁷² *om ye dharmā he tu pra bha bā he tu na te śā nta thā ga to hya va dat / te śā nytsa yo ni ro dha e vaṃ bā dī ma hā shra manah svā hā* (szanszkritul: *ye dharmā hetuprabhavā hetuṃ teṣāṃ tathāgato hy avadat teṣāṃ ca yo nirodha evaṃ vādī mahāśramaṇaḥ*).

⁷³ Daniel Berounský, *Wind-horse Galloping: On a Tibetan Symbol Connected With Nature*.

Rebkongból (*Reb gong*) származó kép⁷⁴ szélesebb formátumú, mint a fanyomat, de a rajta szereplő alakok és az alján olvasható hosszú felirat teljesen megegyeznek egymással. Az egyetlen különbség a poszter peremén körbefutó feliratok megléte, amelyek viszont világosan meghatározzák az ábrázolás jellegét és célját. A tetején olvasható felirat így szól: „A nagy imazászló érdeme révén az egész világon és különösképpen itt, Tibetben a járvány, a háború, a fagy, a jég-eső, a rozsdabetegség, az aszály és a többi nemkívánatos ártalom elfajulása csillapodjon le!”⁷⁵ A baloldalt lefelé futó felirat szerint: „A hosszú élet, az érdem, a hatalom, a gazdagság és a leszármazottak sokasodjanak, a kellő időben heves eső zuhogjon, a termés és a szarvasmarhák legjobbjá gyarapodjon!”⁷⁶ A jobboldalt lefelé futó felirat szerint pedig: „A jólét és boldogság nagyméretű, szerencsés jelképe szüntelenül növekvő bőséget okozzon!”⁷⁷ A felirat tehát „nagy imazászlóként” (*rlung rta dar po che*), illetve „nagyméretű, szerencsés jelképként” (*dge mtshan rgya chen po*) határozza meg az ábrázolást, melynek a fanyomaton és a nyomtatott változaton való sokszorosítása azt jelzi, hogy különlegesen kedvelt, gyakorta reprodukált, összegző jelképnek kell lennie a kelet-tibeti kultúrkörben. A jólétre és gazdagságra vonatkozó szokásos kívánságok mellett az időjárásra, a termésre és az állatállományra való hivatkozások pedig azt jelzik, hogy ezt a rendkívül bonyolult és összetett ábrázolást elsősorban az állattartó, gazdálkodó nomád népesség számára alakították ki. A nyomat különlegessége, hogy az általános szokással ellentétben a jobb oldali külső felirat alatt megadja a létrehozó művész nevét is: „Lubum Cering festőtől való” (*lha bris pa Klu 'bum tshe ring nas*). Bár a tibeti festészetről 1996-ban publikált összefoglaló munkájában a rebkongi festészeti stílussal kapcsolatban David Jackson említést tesz egy nemcsak Amdóban, hanem Közép-Tibetben is ismertté vált, Lubum nevű kortárs festőről,⁷⁸ nem bizonyos, hogy ugyanarról a személyről van szó. Ugyanakkor mindez azt is jelzi, hogy kell lennie valahol egy olyan, etalonként szolgáló ábrázolásnak, amelyről Lubum Cering a poszter alapját képező festményt másolta, illetve az is lehetséges, hogy a képet a fent bemutatott labrangi fanyomat egyik változata alapján készítette el.

In: *Pandanus '04. Nature in Literature*. Ed. by Jaroslav Vacek. Praha, 2004, 200–201 és Plate 7.

⁷⁴ A tibeti árus információja szerint a nyomat Rebkongból származik (Daniel Berounský személyes közlése e-mailben, 2015. április 8.).

⁷⁵ *rlung rta dar po che yi bsod nams kyis // 'Jam gling spyi dang khyad par bod ljongs 'dir // nad rims 'khrugs rtsod sad ser btsa' thabs sogs // mi 'dod nyer 'tshe'i rgud pa zhi bar mdzod //*

⁷⁶ *tshe bsod stobs 'byor snyan grags rigs rgyud 'phel // char chu dus 'bab lo phyugs rtsi bcud rgyas //*

⁷⁷ *bkra shis bde legs dge mtshan rgya chen po // rgyun chad med bar 'byung ba'i dngos grub stsol //*

⁷⁸ David Jackson, *A History of Tibetan Painting. The Great Tibetan Painters and Their Traditions*. Wien, 1996, 317.

7. kép. Nagy imazászló. Kelet-Tibet, 20. század vége. Papír, olasznyomat. Magányűtemény.

Fotó: Daniel Beroumský

Berounský kelet-tibeti gyűjtéséhez még egy további, a labrangihoz nagyon hasonló, ugyancsak Rebkongból származó, nagyméretű fanyomat is tartozik, amely – hogy a szituáció némileg bonyolultabb legyen – a jobb alsó sarkában olvasható felirat szerint a tibeti Lhászából származó kép (*zhes Bod ljongs Lha sa nas brnyan*). Bár látszólag itt is ugyanarról az ábrázolásról van szó, sőt, még az alján olvasható hosszú felirat is megegyezik, mégis jóval több istenséget jelenítettek meg rajta. Így az első sor bal oldalán Bhaisadzsaguru, Amitábha és Aksóbhja buddhák képmását, a jobb oldal szélén pedig egy négykarú (*phyag bzhi pa*) haragvó istenséget (az ikonográfiai eltérések miatt nem lehet Dnyána Mahákálával azonosítani), valamint női istenségeket, mint Máricsi (*'Od zer can ma*) és Parnasavári (*Lo [ma] gyon ma*). Egyfelől meglepő, hogy Sákjamuni Buddha alakja itt nem középen foglal helyet, másfelől a második sorban a labrangi nyomaton nem szereplő történeti személyiségek sorakoznak. A bal oldalon egy nem meghatározható szent mellett van az apát (*mkhan po*), vagyis az indiai szerzetes, Sántaraksita, a tantrikus jógin, Padmaszambhava és a király (*rgyal po*), azaz a második Tankirály, Triszong Decen hármasa, akiknek köszönhetően a 8. században végleg meghonosodott a buddhizmus Tibetben. Mellettük a kadampa rendnél népszerű haragvó istenség, Acsala (*Mi g.yo ba*) található. A jobb oldalon egy másik haragvó istenség, Amritakundali (*bdDud rtsi 'khyil ba*) mellett a geluk rendet megalapító nagy reformátor, Congkhapa (*Tsong kha pa*, 1357–1419) és két tanítványa, valamint a híres költő-szent, Milarepa (*Mi la ras pa*, 1028/40–1111/23) látható. Csak a harmadik sorban kezdődik a labrangi nyomattal azonos Kilenc Nagy Vezér ábrázolása, utánuk viszont érdekes módon az ithyphallikus Krisna Dzsambhala (*Dzam nag*) áll. A harmadik sortól a hetedik sorig ismét teljesen megfelelnek egymásnak a két fanyomat ábrázolásai. A nyolcadik és kilencedik sorban azonban a Teknős páncélján megjelenített szimbólumok, a trigramokat és a számnégyzet számait megismerő istenségek kaptak helyet,⁷⁹ közéjük ékelve az embert védelmező öt ősi istenség (*'go ba'i lha lnga*) ábrázolását is,⁸⁰ csak éppen egymással kissé összekeverve. Valójában ugyanis három ilyen ötös csoport különböztethető meg egymástól: az egyénnel együtt született öt istenség (*lhan cig skyes pa'i lha lnga*), az egyént védelmező öt istenség (*skyob par byed pa'i lha lnga*) és az egyén hatalmáról gondoskodó öt istenség (*dbang thang 'go ba'i lha lnga*). A fanyomaton ábrázolt öt istenség közül az első csoportba tartozik az anyai nagybácsi istenség (*zhing*

⁷⁹ A Szidpaho elemeit megismerő ábrázolásokról ld. Kelényi Béla, A jószerecske kultusza, 54–62.

⁸⁰ Ld. Daniel Berounský, Iconography and Texts of the Tibetan Five Protecting Deities. In: Filozofija, religija i kultura sžtran vosztoka. Materiali naucnoi konferencii csetvertie torcsinovszkie cstenija. Pod red. Szergej V. Pakhomov. St. Petersburg, 2007, 331–340; Béla Kelényi, The Depictions of the Five Personal Protective Deities in the Leder Collections. In: The Mongolian Collections. Retracing Hans Leder. Ed. by Maria-Katharina Lang–Stefan Bauer. Vienna, 2013, 95–98.

[=zhang] *lha*), a férfi istenség (*pho lha*), az életerő istensége (*srog lha*) és az ellenségektől védelmező istenség (*dgra lha*), a terület istensége (*ylul lha*) viszont a második csoport tagja.⁸¹

Míg a Nyolc Nagy Kígyókirály itt a Nagy Arany Teknősbéka fejénél kapott helyet, addig a lábánál levő sorban még két, a labrangi fanyomaton ugyancsak nem szereplő istenség látható: a bal oldalon Bhagavat Mahákála és Migön Karpo mellett a tanvédő Damsan (*Dam can*), a jobb oldalon pedig Magyal Pomra mellett a misztikus birodalom, Sambhala utolsó uralkodója, a Kálacsakra tantrában megjövendőlt, a világ rendjét helyreállító, a szerencse, a boldogság és a harmónia korát elhozó 25. király, Rudracsakrin (*Rigs ldan drag po 'khor lo can*) helyezkedik el.

Az istenségeket ábrázoló utolsó két sorban ezen a nyomaton is a harcos istenségek (*dgra lha*) foglalnak helyet. A felső sorban az a felirattal is ellátott tizenhárom istenség látható, akiket a labrangi fanyomat kilencedik sorában – feliratok híján – eddig nem lehetett azonosítani. Ezt a csoportot Nebesky-Wojkowicz egy kagyüpa renddel kapcsolatos füstáldozati (*bsang*) szövegben találta meg,⁸² bár a nevek és a sorrend esetenként eltérnek egymástól: Vaisravana (*rNam thos sras*), Árjadzsambhala (*A rya dzaṃ lha*), Ganapati (*Tshogs bdag glang sna*), a kék Tűzhely istennő (*Thab lha sngon mo*), a fehér Ház istennő (*Khyim lha dkar mo*), a Dajka istennő (*Ma lha bu rdzi*), az Étek istenség (*Zas lha*), a Rabló istenség (*Jag lha*), az Ellenség istentől védelmező istenség (*Dgra lha lha mgon*), a Vendég istenség (*mGron lha*), a Viszályt okozó hadisten (*Dgra lha 'thab rkyen*) és az Életerő istensége (*Srog lha*). Az Embert buzdító istenség (*sKyes bu 'phrag lha*) hiányzik a fanyomatról. Az alattuk levő sorban a labrangi fanyomatról már ismert hadistenek tizenhármass csoportja helyezkedik el. Végül legalul, a különböző szimbólumok között a felajánlásokat kifejező, a buddhista hagyományban fontos szerepet betöltő úgynevezett Szerencsés Jelképek részben összekevert csoportjai is megjelennek: a Nyolc Szerencsés Jelkép, a Nyolc Szerencsés Tárgy (*bkra shis rdzas brgyad*) és az Öt Érzék (*'dod yon sna lnga*).⁸³

Mindkettő, a Labrang kolostorból és Rebkongból származó, egymásnak lényegében megfelelő fanyomat egy rendkívül komplex ikonográfiai rendszert alkot, miközben összefoglalják azokat az istenség- és jelképcsoportokat, melyek a laikus hívőket segítik spirituális és gyakorlati céljaik elérésében. Ugyanakkor ennek a képtípusnak a struktúrája megfelel a tibeti tekercsképek, a *thangkák* vizuális szerkezetének, amennyiben egy előre meghatározott hierarchiát, az istenségek különböző ikonográfiai osztályainak a tibeti buddhista panteonon belül elfoglalt helyzetét jeleníti meg. Mivel az adott istenséggel kapcsolatos

⁸¹ Ld. Kelényi Béla, Az „emberek vallása”? In: *Démonok és megmentők. Népi vallásosság a tibeti és mongol buddhizmusban*. Szerk. Kelényi Béla. Budapest, 2003, 15.

⁸² Nebesky-Wojkowicz, i. m., 330–332.

⁸³ Ld. Kelényi, A jószerencse kultusza, 47–48.

8. kép. Nagy imazászló. Közép-Tibet, 20. század vége. Vásznon, fanyomtat. Magángyűjtemény.
Fotó: Daniel Berounský

tanításokba beavatott mesterek, a *guruk* (*bla ma*) a legmagasabb ikonográfiai osztályba tartoznak, ezért ha kisebb alakként is, de a legfelső helyet foglalják el a *thangkákon*. Csak alattuk következnek a tanítást megjelenítő istenség, a kép nagyméretű főalakja (*gtso bo*) és kísérete (*'khor*), amelyet mandalájuk (*dkyil 'khor*) is összefoglalhat. A különböző szinteken ábrázolt istenségek után, a kép alsó részén találhatók a tanvédő istenségek (*chos skyong*), a gazdagságistenek (*nor lha*) és a kisebb rangú, evilági istenségek (*'jig rten pa 'i lha*).⁸⁴

Lényegében a fent vázolt struktúrát követi az itt bemutatott nyomatok szerkezete is. Az ábrázolások hosszanti tengelyében Sákjamuni Buddha alatt/mellett központi figuraként jelenik meg a bölcsességet, tudást (*shes rab*), így az asztrológia tudományát (*rtsis*) is megjelenítő, a kínai Wutaishan hegyen lakozó Mandzsusri *bódhiszattva*, aki megteremtette a páncélján az asztrológiai jóslás elemeit (számok, trigramok, évek, elemek) hordozó, a képtípus központi helyét elfoglaló Nagy Arany Teknősbékát. Mandzsusri és a Teknős közötti tengelyen látható az előbbi megtestesüléseként számontartott Kongce Trülgyi Gyalpo, mellette pedig a Wutaishan hegy istensége, Migön Karpo. A felső védőkör körül helyezkednek el az asztrológiai számításokban fontos szerepet játszó irányokat, bolygókat, holdházakat összefoglaló istenségek, míg az alatta levő Teknőst az életenergiát mozgató, a személyes erőket kiegyensúlyozó „szerencsét” megtestesítő Szélparipa, az imázszló négy istensége és az „erődjét” ábrázoló képeken látható, a négy szerencsés évet megjelenítő istenségek veszik körül. A kép legalján az egyént védelmező harcos istenségek csoportjai kaptak helyet. Mindehhez még több más istenség (például a hosszú életet biztosító istenségek, a tanvédő istenségek vagy a kincsörző kígyóistenségek) is társul, közöttük található a nyomtatás származásának helyszínére utaló szent hegy, a Magyar Pomra istensége, illetve a rebkongi nyomaton az idők végezetét és az aranykor eljövételét megjelenítő mitikus uralkodó, Rudracsakrin ábrázolása.

A nagy számú istenség ilyenén felvonultatása abban az emelkedett célban összpontosul, hogy a Szélparipa elvének megfelelően sokáig biztosítsa a képmást felajánló adományozó jólétét, boldogságát és növekvő szerencsését, amiben a Szidpahón ábrázolt asztrológiai elemek rendszere is alapvető szerepet játszik. Mindezt mi sem foglalja jobban össze, mint egy, a Nagy Arany Teknősbékát különállón ábrázoló amulett szövege: „Ezen [amulett] viselőjét az év, a hónap, a nap, az időpont, az óra, a bolygó, a csillag, a trigram, a számok szellemeinek, valamint a démonok nyolc osztályának ártalmától mind véd meg, véd meg!”⁸⁵

⁸⁴ Ld. David Jackson, *Lineages and Structure in Tibetan Buddhist Painting: Principles and Practice of an Ancient Sacred Choreography*. *Journal of the International Association of Tibetan Studies* 1 (2005) 10–14.

⁸⁵ Ld. Kelényi, *A jószerencse kultusza*, 54.

“May the donor’s fortune increase!” A “large” prayer flag from the Labrang monastery

Béla KELÉNYI

The large-scale woodprint from the famous Labrang Tashikyil (*bLa brang bkra shis 'khyil*) monastery in Amdo, Eastern Tibet, is at first glance an extended version of the Sipaho (*srid pa ho*), an amulet of good luck that neutralises negative astrological influences, commonly known in Tibetan Buddhist culture, and summarises the most important system of astrological symbols. However, the woodprint actually displays a much more complex system. It sums up not only the symbols of the Sipaho, but also the deities of the Wind Horse (*rlung rta*), commonly known as the prayer flag for prosperity and good fortune, and the four lucky years of the zodiac (*lo ba'i rlung rta bzhi*), depicted by the fortress of the Wind Horse (*rlung rta'i mkhar*), as well as groups of other deities, with vow inscriptions to promote wealth, abundance and, above all, astrologically “good fortune” (*klung rta*). Several versions of this representation are common in both Tibet and Mongolia.

The axis of this depiction is occupied by the bodhisattva Manjushri (*'Jam dpal dbyangs*), who represents wisdom and knowledge, including the science of astrology, and who lives on the Chinese Wutaishan mountain. He created the Great Golden Turtle (*Mahā gser gyi rus sbal*), which fills the central place, with the elements of astrological divination on its shell. Above it is Kongtse Trulgyi Gyalpo (*Kong rtse 'Phrul gyi rgyal po*), the embodiment of Manjushri, who, according to tradition, revealed the astrological system on the Wutaishan. Around them are the deities summarising the directions, planets and moon houses that play an important role in astrological calculations, while the Turtle is surrounded by the four deities of the Wind Horse and the four lucky years of its “fortress” (*rlung rta'i mkhar*), which move the life energy and balance personal forces. At the bottom of the depiction are the groups of warrior deities (*dgra lha*) protecting the individual. These are joined by a number of other deities, such as the longevity deities, the tutelary deities or the treasure-keeping serpent deities (*klu*), including the deity of the sacred mountain Magyal Pomra (*rMa rgyal spom ra*), indicating the place where the print originated. The presentation of the numerous deities is centred on the lofty goal of ensuring the prosperity, happiness and increasing fortune of the donor (*sbyin pa'i bdag po*) of the woodprint, in which the system of astrological elements plays a fundamental role.

